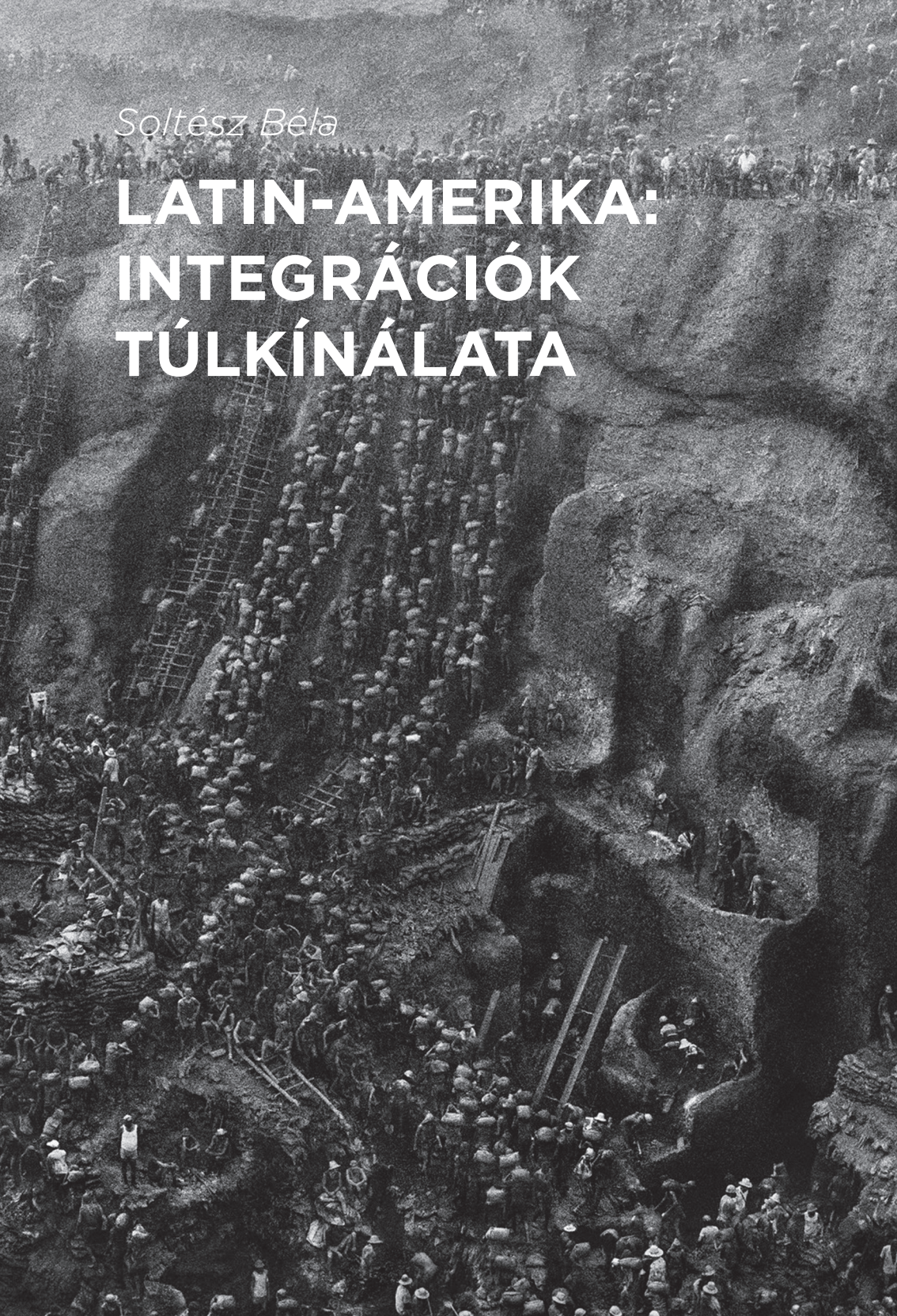

Soltész Béla

LATIN-AMERIKA: INTEGRÁCIÓK TÚLKÍNÁLATA

Latin-Amerikában az integrációs folyamat minőségi helyett mennyiségi irányt vett: egy elmélyülő integrációs szervezet helyett tíz befejezetlen integrációs projekt létezik egymással párhuzamosan: az Andoki Nemzetek Közössége, a Mercosur, az ALBA, az UNASUR és további szervezetek. Az Egyesült Államok és a chávez-i Venezuela ellentéte komoly hatással volt az integrációk számának megsokszorozódására, de elsősorban strukturális problémák állnak az integrációs folyamat(ok) megrekedésének hátterében. Ezek közül a gazdasági komplexitás alacsony foka, az elnöki rendszerek sajátosságai, a történelmi eredetű államközi feszültségek, a fizikai infrastruktúra hiánya és a társadalmi dezintegráltság érdemel említést. Jelen tanulmány a latin-amerikai integrációk történetének analitikus bemutatása mellett ezen strukturális problémákról nyújt körképet, majd felvázolja az integrációk fejlődését a jövőben meghatározó körülmények várható alakulását.

BEVEZETÉS

A hidegháborút követő új globális rend egyik szembeötlő politikai vetülete a regionális integrációk számának ugrásszerű növekedése volt a világ olyan részein is, ahol erre korábban nem, vagy csak korlátozottan került sor. Az európai integráció új szakasza lépésével, az Európai Unió létrejöttével párhuzamosan integrációs szervezetek alakultak más régiókban is – többek között Latin-Amerikában. A modellként, példaképként szolgáló EU-val ellentétben azonban az amerikai kontinens középső és déli részén az elmúlt két évtizedben nem jött létre olyan egységes politikai és gazdasági integráció, amelyben a szupranacionalitásnak akár csak a csírái is megjelentek volna. A minőségi ugrás helyett érdekes módon mennyiségi fejlődés következett be: ma Latin-Amerikában tíz körül mozog az egymással párhuzamos, hasonló célokat megfogalmazó regionális integrációs szervezetek száma; és nem meglepő módon a mennyiség a minőség rovására megy: az integrációs folyamat egyik legfontosabb akadálya jelenleg nem más, mint az „integrációk túlkínálata” (Altmann 2009: 130).

Hogy így történt, az első ránézésre meglepőnek tűnhet. Politikai és kulturális szempontból Latin-Amerikában az integrációs törekvéseknek nem lenne szabad komoly akadályokba ütközniük. A közös történelem, politikai kultúra és nyelv mellett a régió lakói erős összetartozás-tudattal bírnak: a latin-amerikai identitás sok szempontból az európai identitásnál is szilárdabb alapokon nyugszik. A latin-amerikai integrációs szándék is már két évszázada folyamatosan jelen van a politikai gondolkodásban: Simón Bolívar, Latin-Amerika felszabadítója is egyfajta kontinentális államszövetségben gondolkodott, amely helyett azonban még a libertador¹ életében egymással ellenséges nemzetállamok jöttek létre. Az integrációs folyamatok gazdasági és infrastrukturális alapja ugyanis teljességgel

1 A 'felszabadító' spanyol nyelven – S. B.

hiányzott. A világgazdaságba (fél)periférikusan kapcsolódó, egymástól elkülönítve kormányzott gyarmati területek strukturálisan alkalmatlanok voltak arra, hogy egységes politikai-gazdasági teret alkossanak – és a helyzet sok szempontból azóta sem változott. A latin-amerikai országok számtalan közös vonása ellenére mindmáig nem jött létre olyan integrációs szervezet, amely lényegesen túlmutatna a szabadkereskedelmi szerződéseken és a kormányközi politikai együttműködésen.

Jelen tanulmány célja, hogy az integrációk kialakulása – és a legtöbb esetben egy bizonyos szinten való megrekedése – történetének bemutatásán túl azokat a strukturális problémákat is számba vegye, amelyek miatt a jelenlegi helyzet előállt. Mert bár integrációs szervezeteknek se szeri, se száma Latin-Amerikában, ezek egyike sem hozott valódi minőségi változást a régió lakóinak életébe.

1. táblázat

Integrációs szervezetek Latin-Amerikában²

Rövidítés	Név magyarul	Alapítás éve	Tagok	Integráció típusa
OAS	Amerikai Államok Szervezete	1948	Amerikai Egyesült Államok, Antigua és Barbuda, Argentína, Bahama-szigetek, Barbados, Belize, Bolívia, Brazília, Chile, Costa Rica, Dominikai Közösség, Dominikai Köztársaság, Ecuador, El Salvador, Grenada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamaica, Kanada, Kolumbia, Kuba (1962 óta függőben), Mexikó, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, St. Lucia, St. Kitts és Nevis, St. Vincent és Grenadines, Suriname, Trinidad és Tobago, Uruguay, Venezuela	politikai
CAN	Andoki Közösség	1969 (1996)	Bolívia, Ecuador, Kolumbia, Peru	elsődlegesen politikai, részben gazdasági
Rövidítés	Név magyarul	Alapítás éve	Tagok	Integráció típusa

2 A csak karibi szigetországokat tömörítő szervezetek (ACS, CARICOM, OECS) nem szerepelnek a táblázatban.

ALADI	Latin-amerikai Integrációs Társulás	1980	Argentína, Bolívia, Brazília, Chile, Ecuador, Kolumbia, Kuba, Mexikó, Panama, Paraguay, Peru, Uruguay, Venezuela	gazdasági
Grupo de Rio	Riói Csoport	1986	Argentína, Belize, Bolívia, Brazília, Chile, Costa Rica, Dominikai Köztársaság, Ecuador, El Salvador, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamaica, Kolumbia, Kuba, Mexikó, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Suriname, Uruguay, Venezuela	politikai
Mercosur	Déli Közös Piac	1991	Argentína, Brazília, Paraguay, Uruguay	gazdasági, politikai
SICA	Közép-amerikai Integrációs Rendszer	1993	Belize, Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua, Panama	politikai, gazdasági
ALBA	Bolívari Szövetség az Amerikákért	2004	Antigua és Barbuda, Bolívia, Dominikai Közösség, Ecuador, Kuba, Nicaragua, St. Vincent és Grenadines, Venezuela	politikai, gazdasági
UNASUR	Dél-amerikai Nemzetek Uniója	2008	Argentína, Bolívia, Brazília, Chile, Ecuador, Guyana, Kolumbia, Paraguay, Peru, Suriname, Uruguay, Venezuela	politikai, gazdasági
CELAC	Latin-Amerikai és Karibi Államok Közössége	2010	Antigua és Barbuda, Argentína, Bahama-szigetek, Barbados, Belize, Bolívia, Brazília, Chile, Costa Rica, Dominikai Közösség, Dominikai Köztársaság, Ecuador, El Salvador, Grenada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamaica, Kolumbia, Kuba, Mexikó, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, St. Lucia, St. Kitts és Nevis, St. Vincent és Grenadines, Suriname, Trinidad és Tobago, Uruguay, Venezuela	politikai, gazdasági

Forrás: saját összeállítás, az egyes szervezetek saját honlapjai alapján.

A LATIN-AMERIKAI INTEGRÁCIÓ ÉS A HIDEGHÁBORÚ

Érdekes tény, hogy az Egyesült Nemzetek Alapokmányát aláíró 50 ország között 20 Latin-Amerikában található. Az afrikai és ázsiai dekolonizáció előtt a világ független országa-
inak jelentős részét adták a latin-amerikaiak – még akkor is, ha a politikai függetlenség
általában nem párosult gazdasági szuverenitással. Amikor a második világháború utáni
új globális rend alapdokumentumait fogalmazták, az azt aláíró országoknak ez a (számát
tekintve) fontos csoportja gazdaságilag az Egyesült Államok befolyása alatt állt. A Monroe-
elv deklarálása óta a washingtoni vezetés saját érdekszférájának tartotta Latin-Amerikát, és
a huszadik század közepén efelől sem katonai, sem politikai, sem gazdasági szempontból
nem merülhetett fel kétség. A hidegháború az amerikai kontinens két része közti egyen-
lőtlenségeket tovább fokozta: az Egyesült Államok számára Latin-Amerika geopolitikailag
leértékelődött, figyelmét a Truman-doktrína értelmében a szovjet befolyási szféra határán
található országokra fordította. Bár a latin-amerikai országok sokáig reménykedtek egy
„latin-amerikai Marshall-segélyben”, erre sem a negyvenes évek végén, sem később nem
került sor (Urquidi 2005).

Létrejött viszont az Amerikai Államok Szervezete (Organization of American States,
OAS). Az 1948-ban Bogotában alapított szervezet illeszkedett az ENSZ rendszerét regio-
nális alrendszerrel alátámasztani kívánó amerikai koncepcióba, tagjai között pedig a
kontinens valamennyi független állama megtalálható volt, és megtalálható ma is (jelenleg
35 ország – Kuba tagsága 1962 óta függőben). A szervezet célja alapításakor kizárólagosan
politikai volt: az alapokmány a békére, a biztonságra, a demokráciára és az intervenció
tilalmára helyezte a hangsúlyt. A gyakorlatban ezen elveket az Egyesült Államok elég
egyoldalúan értelmezte, hiszen bár nyílt amerikai intervencióra nem került sor, az 1954-es
guatemalai puccstól kezdődően számos, a CIA által finanszírozott és koordinált beavatkó-
zás történt a latin-amerikai országok belügyeibe.

Az Egyesült Államok külpolitikai érdekei azt diktálták, hogy Latin-Amerikában
megakadályozza a szovjet térnyerést és őrkdjön az amerikai beruházások felett, ezen
túl azonban nem voltak különösebb céljai a régióval. A kubai forradalom nyomán viszont
egyértelművé vált, hogy anyagi ráfordítás nélkül a befolyása nehezen fenntartható. Az
1961-ben J. F. Kennedy által meghirdetett Szövetség a Haladásért (Alliance for Progress)
keretében a hatvanas évek során az Egyesült Államok mintegy 20 milliárd dollárnyi
segélyben részesítette a latin-amerikai országokat, ám a segély programozása az amerikai
biztonságpolitikai érdekek mentén történt. A programokat felügyelő OAS 1973-ban felfüg-
gesztette a további transzferek folyósítását (Urquidi 2005).

Az Egyesült Államok a továbbiakban bilaterális alapokra helyezte Latin-Amerika-politikáját, amelyhez a régióban egyre nagyobb számban létrejövő autoriter rezsimek, katonai diktatúrák megfelelő partnernek bizonyultak. A 70-es és 80-as éveket a történetírás „elveszett évtizednek” nevezi mind gazdasági, mind politikai szempontból. A mérföldkőnek számító 1973-as év (az olajárrobbanás és a chilei Pinochet-puccs) előtt azonban létrejött pár, az OAS-tól független szubregionális integrációs szervezet is, úgymint az Andok Paktum és a Közép-amerikai Államok Szervezete.³ Mindkét szervezet ambiciózus politikai és gazdasági integrációs célokat fogalmazott meg (közös piac, közös fejlesztéspolitika stb.), amelyek ugyanakkor nélkülözték a reálpolitikai alapokat. 1973 után tehát a bátortalan önálló latin-amerikai integrációs törekvések is zátonyra futottak.

A 80-as években két új szervezet megjelenése változtatott valamelyest a képletben. Az első, az 1980-ban létrejött Latin-amerikai Integrációs Társulás (Asociación Latinoamericana de Integración, ALADI), melynek előképe az 1960-ban alakult, de leginkább csak papíron létező Latin-amerikai Szabadkereskedelmi Társulás volt. A tagok⁴ elkötelezték magukat az egymás közti kereskedelem liberalizációja mellett, ám ez nem valósult meg: mindössze regionális vagy bilaterális preferenciális egyezmények aláírására került sor. A második, a Riói Csoport (Grupo de Río) ezzel szemben biztonságpolitikai céllal alakult 1986-ban:⁵ célja a regionális konfliktusok, elsősorban a közép-amerikai polgárháborúk (El Salvador, Guatemala, Nicaragua) tárgyalásos rendezésében történő segítségnyújtás volt. Noha szerepük nem elhanyagolható, hiszen mindkét szervezet az Egyesült Államok által némiképpen magukra hagyott latin-amerikai országok önálló akciója volt, tevékenységük mégis limitált maradt: a hidegháború végéig nem módosultak jelentősen a latin-amerikai integrációs törekvéseket korlátozó külső körülmények (Rosenthal 1993; Milet 2010).

A LATIN-AMERIKAI INTEGRÁCIÓK ÚJ HULLÁMA: MERCOSUR, CAN, ALCA

Gert Rosenthal 1993-ban megjelent nagy hatású tanulmánya (Rosenthal 1993) a második világháborútól a kilencvenes évekig létrejött latin-amerikai integrációk történetében három szakaszt különített el, ezeknek a voluntarista (50-es és 60-as évek), a revizionista

3 A karib-tengeri szigetországokat tömörítő szervezetek, mint a CARIFTA és a CARICOM, nem tárgyai jelen elemzésnek.

4 Lásd 1. táblázat.

5 A Riói Csoport az 1983-ban létrejött Contadora-csoportból alakult, tagjait illetően lásd 1. táblázat.

(70-es és 80-as évek), illetve a pragmatikus (90-es évek) nevet adta. A szerző csak az Egyesült Államok bábáskodása nélkül, a kizárólag latin-amerikai tagok részvételével született integrációk (Andok Paktum, Közép-amerikai Államok Szervezete, ALADI, Riói Csoport és még néhány szubregionális egyezmény) történetét vizsgálta, melyek közül az első kettőt az első, a második kettőt a második szakaszba sorolta, míg a „pragmatikus” integrációk létrejötté már a hidegháború utáni időkből történt (Mercosur és CAN). Érdekes összevetni ezt a hármas szakaszolást Tinbergen klasszikus negatív versus pozitív integrációs szakaszával (Palánkai 2011: 107). Az elsősorban az európai integrációra fókuszáló Tinbergen az 1945 és 1970 közötti szakaszt nevezi negatív integrációnak, melynek lényege a kereskedelem útjában álló akadályok lebontása (kereskedelmi liberalizáció, diszkrimináció kiküszöbölése, vámcsökkentés), az 1970 és 1990 közötti időszakot pedig a pozitív integráció névvel illeti. Ez utóbbi alatt a szerző egyfajta minőségi változást ért, amelynek keretében az integráció tagállamai közti tőke- és munkaerő-áramlás felgyorsult, illetve megjelentek a transznacionális vállalatok. Az Európai Unió létrejötté és az 1990-es években végbemenő intézményülési folyamat előfeltétele volt ez a minőségi változás, a pozitív integráció megvalósulása.

Összevetve az európai tapasztalatot a latin-amerikaival, kijelenthetjük, hogy Latin-Amerikában még a negatív (Rosenthal terminológiájában voluntarista) integrációs szakasz is csupán felemás eredményeket hozott, a pozitív szakasz pedig teljesen hiányzott – a 70-es és 80-as évek revizionizmusa ugyanis sok szempontból a korábbi eredmények feladását, a bilaterális szintre történő visszalépést jelentette. Ennek oka a világpolitikai körülmények mellett az „elveszett évtized” néven emlegetett problémás időszak, amely során Latin-Amerika országai az olajárak emelkedése, a katonai diktatúrák és végül az adósságválságok következményeképpen gazdasági stagnálásba vagy egyenesen recesszióba kerültek. Az Európai Unióval összemérve tehát a latin-amerikai integrációk az 1990-es évek elején, amikor például a Mercosur létrejött, még azon a szinten *sem* álltak, mint a maga idejében az Európai Szén- és Acélközösség.

A pragmatizmus tehát az integrációk új hulláma esetében azt jelentette, hogy ezeket inkább a kölcsönös gazdasági előnyök motiválták, semmint valami egységes, holisztikus célkitűzés. A rugalmas agenda mellé alacsony szintű intézményesülés társult – a Mercosur állandó titkársága leginkább csak koordinálója az elnöki csúcstalálkozókon megfogalmazott és a tagállami minisztériumok apparátusa által kidolgozott programoknak. A mindeddig legtöbb eredményt felmutatni tudó latin-amerikai integrációs szervezetet, a Mercosurt (Déli Közös Piac, Mercado Común del Sur) 1991-ben alapította Argentína, Brazília, Paraguay és Uruguay az asuncióni szerződés aláírásával. A szerződés a kortársak közül sokan Latin-Amerika római szerződésének tartották – nem utolsósorban azért, mert pontot tett a két legnagyobb dél-amerikai gazdaság rivalizálásának végére. A katonai diktatúrák idejének lejártával Argentína és Brazília sikeresen félretették

történelmi ellenségeskedésüket, és egy vámunió alapuló politikai együttműködési mechanizmust hoztak létre, számos közös intézménnyel. Bár az intézmények jelentős része csak korlátozott szerepre tett szert az argentin–brazil elnöki csúcstalálkozókon született egyezségekhez képest, a Mercosur kereskedelempolitikai intézményrendszere egy egyszerű kompenzációs és vitarendezési mechanizmusra épülve a kilencvenes évek során azt a benyomást keltette, hogy a hatvanas-hetvenes évek európai integrációjának dél-amerikai változata fog megvalósulni a szervezet keretében. Gyakorlatilag szabaddá vált a munkaerő-áramlás a Mercosur tagállamai között, sőt a tagállamok útvelein is feltűnik az integrációs szervezet neve. Számos interparlamentáris munkacsoport jött létre, amelyek igyekeztek összehangolni a különféle közpolitikákat. A Mercosur fejlődésének ígéretes első évtizede azonban 2000 környékén megtorpant (Milet 2010).

A lendület elvesztésének számos oka volt. Argentína és Brazília egy kereskedelmi vitájukat, miután képtelenek voltak akár bilaterálisan, akár a Mercosur keretében megoldani, a WTO elé vitték. Argentína és Uruguay szintén összekülönbözött a határfolyó mentén található papírmalmok ügyében. A két kicsi (Uruguay és Paraguay) és a két nagy (Argentína és Brazília) tagállam aszimmetriája emellett már a kezdetektől fogva a szervezet Achilles-sarka volt, amit a közepes méretű Chile belépése enyhíthetett volna, ám az andoki ország végül – különutas, bilaterális szabadkereskedelmi szerződésekre épülő kereskedelempolitikája miatt – a kívül maradás mellett döntött. Ezzel szemben a kontinens fekete lova, Hugo Chávez Venezuelája 2006-ban felvételét kérte a szervezetbe, ami az erőviszonyok totális felborulását eredményezte volna. A karibi ország tagsága azóta is függőben van. És mintha mindez nem lenne elég, 2001 végén Argentína gazdasága látványosan összeomlott, az elhúzódó válságból pedig csak az elmúlt években kapaszkodott fel az ország – a válság előtti szintre.

Mindeközben – 1996-ban – az Andok Paktum is új lendületet kapott, és Andoki Nemzetek Közössége (Comunidad Andina de Naciones, CAN) néven alakult újjá. Az 1993 óta létező szabadkereskedelmi övezet vámunióvá alakult, közös határőrizeti és idegenrendészeti rendszer jött létre, és létrejött a CAN bírósága is – az egyedüli valóban szupranacionális szerv a latin-amerikai integrációk intézményei között. A CAN problémája, hogy a Mercosurral ellentétben a tagállamok gazdaságai a legcsekélyebb mértékben sem komplementerek, a belső kereskedelem szinte elhanyagolható (2006-ban 9 milliárd dollár), így minden intézményi vívmány ellenére sem alakult ki az integráció gazdasági dimenziója. Az alacsony jövedelmű andoki országok együttműködését az olajban gazdag Venezuela finanszírozta, amely azonban 2006-ban elhagyta a szervezetet (Malamud 2006; Milet 2010). A venezuelai kilépéssel kezdetét vette a latin-amerikai integrációk fejlődésének következő szakasza, a „bolívari” alternatíva, melynek megértéséhez azonban elengedhetetlen egy kitérő az Egyesült Államok által szorgalmazott szabadkereskedelmi övezet, az ALCA bemutatására.

A kilencvenes években ugyanis a megváltozott nemzetközi helyzet módosította az Egyesült Államok Latin-Amerika-politikáját: a térség gazdaságilag – a demokratikus átalakulás, a privatizáció és a gazdasági növekedés megindulása nyomán – felértékelődött Washington számára. Mexikóval a NAFTA (Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Szerződés, North American Free Trade Agreement) keretében már 1994-ben létrejött a megállapodás, a közép-amerikai országokkal pedig a CAFTA (vagy DR-CAFTA: Dominikai Köztársaság és Közép-Amerika Szabadkereskedelmi Szerződése, Dominican Republic – Central America Free Trade Agreement) égisze alatt jött létre 2005-ben a bilaterális szabadkereskedelmi szerződések rendszere. További bilaterális szabadkereskedelmi szerződések születtek az Egyesült Államok és Chile (2004), Peru (2007), Panama (2011) és Kolumbia (2011) között (U. S. Free Trade Agreements 2011).

Az Egyesült Államok tehát mára a latin-amerikai országok mintegy felével kötött szabadkereskedelmi megállapodást – ugyanakkor már 1994 óta arra törekedett, hogy ezeket egy egységes, multilaterális szabadkereskedelmi szerződésbe foglalja. Ez lett volna az ALCA vagy FTAA (Amerikai Szabadkereskedelmi Terület, Área de Libre Comercio de las Américas, Free Trade Area of the Americas). Bár a tárgyalások már 1994 óta folyamatosan zajlottak, az utolsó fordulóra 2003 novemberében, Miami-ban került sor, ahol – Kuba kivételével – az amerikai kontinens minden állama képviseltette magát. A latin-amerikai államok által megfogalmazott kritikák hasonlóak voltak a 2001-ben Dohában kezdett WTO-tárgyalásokon a fejlődő országok által képviselt állásponhoz. Míg Washington számára a szolgáltatások szabad kereskedelme és a szellemi tulajdonjogok védelme jelentett sarkalatos kérdést, addig a latin-amerikai tárgyalók azt szerették volna elérni, hogy az Egyesült Államok csökkentse le radikálisan a saját mezőgazdasági termelőinek nyújtott ártámogatásokat, illetve tegye teljesen szabaddá a piacát a latin-amerikai mezőgazdasági termékek számára. A tárgyalások végül kudarcba fulladtak, nem kis részben Hugo Chávez látványos, illetve Lula da Silva brazil és Cristina Fernández de Kirchner argentin elnökök kevésbé teátrális, de hasonlóképpen elszánt ellenállásának következményeképpen. A Miami-ban felszínre kerülő ellentétek a következő években alapvető változásokat hoztak a latin-amerikai integrációk fejlődésének történetében (Altmann 2009; Milet 2010).

BOLÍVARI ELLENREAKCIÓ: AZ ALBA ÉS A PETROCARIBE

Amikor 2006 áprilisában Hugo Chávez venezuelai elnök a paraguayi Asunciónban egy a bolíviai, a paraguayi és az uruguayi elnökkel folytatott megbeszélés során váratlanul bejelentette országa kilépését az Andoki Nemzetek Közösségéből (CAN), kis híján

sarkaiból fordította ki az addig is meglehetősen instabil latin-amerikai regionális szövetségi rendszert. Chávez (aki elemzők szerint már hónapok óta készült erre a húzásra, csak a megfelelő pillanatra várt) a rá jellemző teatralitással „egy nagy hazugságnak” titulálta a CAN-t, egyúttal bejelentette, hogy Venezuela a Mercosur tagjává kíván válni (Malamud 2006).

Az ürügy, amelyre Chávez hivatkozott, az Egyesült Államok által Peruval és Kolumbiával aláírt szabadkereskedelmi szerződés volt. Chávez ezeket a megállapodásokat „kis ALCA-knak” nevezte, amelyek szöges ellentétben állnak a latin-amerikai integráció célkitűzéseivel. Noha ebben az érvelésben van némi ráció, Chávez váratlan manővere összességében jóval többet ártott ezen célkitűzések megvalósíthatóságának, mint a két szabadkereskedelmi szerződés. A bejelentéskor a CAN delegációja a Bécsben megrendezett EU–Latin-Amerika-csúcsra készülve folytatott előkészítő tárgyalásokat – a venezuelai kilépés híre pedig alapjaiban tette hiteltelenné az egész küldöttség munkáját. Ráadásul azzal, hogy a Mercosurba való belépési szándékát nem a két nagy tagállam (Argentína és Brazília), hanem a két kicsi (Paraguay és Uruguay) vezetői előtt jelentette be, sőt azt még egy venezuelai finanszírozású, Paraguayba tartó gázvezeték tervével is megtámogatta, az amúgy is feszült belső viszonyoktól terhelt Mercosuron is komoly sebet ejtett. Ekkor már létezett az ALBA, és bár Chávez bejelentésekor még csak Venezuela és Kuba voltak a tagjai, de a következő években csatlakozó országok (Bolívia már 2006 áprilisának végén, Nicaragua 2007-ben, Honduras és a Dominikai Közösség 2008-ban, Ecuador 2009-ben) egyenletesen növekvő száma azt a benyomást keltette, hogy a teljesen kivéreztetett CAN és a súlyos sebesülést szenvedett Mercosur helyett a Bolívari⁶ Alternatíva jelentheti a megoldást a latin-amerikai integráció problémáira.

Az ALBA projektje azonban ingatag lábakon áll. A Fidel Castro és Hugo Chávez által 2004-ben megfogalmazott politikai irány a legtöbb latin-amerikai ország számára vállalhatatlanul keményvonalas. A Washingtoni Konszenzus teljes antitézisének szánt alapító nyilatkozat Egyesült Államok-ellenes retorikája még a mérsékelt baloldali kormányok (Argentína, Brazília, Uruguay) körében is visszatetszést keltett, a piacbarát jobboldal által vezetett országokról (Kolumbia, Mexikó, Peru stb.) nem is beszélve. Noha a későbbi belépők nem szakítottak az Egyesült Államokkal (Honduras és Nicaragua egyszerre tagja az ALBA-nak és a CAFTA-nak), meglehetősen nagyfokú külpolitikai inkohereciára vall mindkét irányba elköteleződni, amit a nagyobb, maguknak valamiféle regionális középhatalmi szerepet vizionáló országok nem vállalhatnak fel. Nem csoda tehát, hogy az ALBA-ba belépők között csak szegény, segélyekre szoruló országokat találunk, amelyek ráadásul földrajzilag sem alkotnak egységes blokkot, egymás közötti gazdasági kapcsolataik pedig

6 Hugo Chávez venezuelai elnök nevével fémjelzett baloldali populista politikai ideológia

elhanyagolhatóak – csupán a kormány „bolívari” elkötelezettsége jelenti számukra a közös nevezőt, illetve a Venezuelától kapott pénz és olaj.

Az ALBA ugyanis nehezen választható el Chávez másik külpolitikai projektjétől, a Petrocaribétől. Az ALBA után egy évvel, 2005-ben létrehozott együttműködési megállapodás célja a „latin-amerikai energetikai stabilitás megteremtése” (Altmann 2009: 128), amit némi malíciával „olcsó venezuelai olaj”-ként fordíthatunk. A Petrocaribe lényege, hogy az adott ország és Venezuela vegyes tulajdonú, állami vállalatokat alapít, amelyek jóval a piaci ár alatt importálják az adott országba a venezuelai olajat. Noha a Petrocaribében történő részvételnek nem feltétele az ALBA-ban betöltött tagság (Costa Rica, Guatemala és sok karibi szigetország csak az előbbi mechanizmusban vesz részt), a chávezi olajdiplomácia céljai világosan kivehetők. 2008-ban, a gazdasági világválság kezdetekor és a 2009-es olajárzuhanás előtt Venezuela a teljes évi adóbevételeinek 23,51 százalékát költötte az ALBA és a Petrocaribe működtetésére. Egy közepesen fejlett ország részéről példátlan jelenség, hogy külpolitikai ambíciói érdekében ilyen mértékű kiadásokat vállaljon fel. Az olajárak zuhanásakor az elemzők az egész mechanizmus felbomlását jósolták, ám erre a gyors újbóli emelkedés miatt nem került sor, sőt 2009-ben Chávez egy új projektben is oroszlánrészt vállalt (Argentína és Brazília mellett): ez a Banco del Sur, a 20 milliárd dolláros kezdőtőkével létrehozott dél-amerikai valutaalap, amely nem titkoltan az IMF és a Világbank latin-amerikai befolyásának csökkentését tűzte ki céljául (Milet 2010).

Bár jelen tanulmánynak nem célja a venezuelai belpolitikai folyamatok elemzése, és Chávez elnök személyes és politikai jövőjét illetően sem bocsátkoznánk találgatásokba, az mindenesetre kétséges, hogy ha egyszer változások következnek be a venezuelai vezetésben (az elnöknel 2011-ben rákot diagnosztizáltak), az ország továbbra is fenntartja-e horribilis nagyságú hozzájárulását a saját külpolitikai irányvonalához igazodó latin-amerikai integrációs projektekhez. Egyértelmű dominanciát még ilyen kiadások mellett sem sikerült ugyanis megvalósítani, az új integrációs kezdeményezések pedig (mint az UNASUR vagy a Mezoamerika Projekt⁷) jóval kisebb politikai elköteleződést kívánnak meg, és így sok ország számára jóval kedvezőbb alternatívát kínálnak, mint az ALBA, amely a kezdeti lendület ellenére sem fejlődött organikus együttműködési rendszerré.

7 A mexikói diplomácia által életre hívott, a közép-amerikai országok és Kolumbia regionális jelentőségű infrastrukturális beruházásait koordináló fejlesztési együttműködési terv.

INTEGRÁCIÓK TÚLKÍNÁLATA: AZ UNASUR, A CELAC ÉS ÚJ SZUBREGIONÁLIS PROJEKTEK

Josette Altmann Borbón a 2010-es évek végére kialakult helyzetet a szemléletes „integrációk túlkínálata” kifejezéssel jellemzi (Altmann 2009: 130). Az újabb és újabb integrációs szervezetek (UNASUR, CELAC, Csendes-óceáni Szövetség, Mezoamerika Projekt) már-már átláthatatlan dzsungel a szerző szerint nem hogy nem mozdítja elő a latin-amerikai integráció ügyét, hanem egyenesen hátráltatja azt, mégpedig három okból. Először is, egyre jobban megterhelik az államfők agendáját – egy aktív külpolitikát folytató latin-amerikai ország elnöke egy év alatt akár öt-hat csúcstalálkozón is részt vehet, ahol nagyjából ugyanazokkal az emberekkel nagyjából ugyanazokról a problémákról folytat hat tárgyalásokat, csak épp más-más szervezetek égisze alatt. Másodsor, a túlkínálat a koordináció hiányával jár együtt – már csak azért is, mert a latin-amerikai országok külügyi apparátusát túlságosan lefoglalja a különféle integrációk saját agendájához való igazodás. Harmadsor, az egyes integrációs szervezetek nem, vagy csak nagyon szerény mértékben rendelkeznek saját, főállású munkatársakkal, intézményesültségük igen alacsony fokú. Ebből pedig megint csak az következik, hogy az egyes országok külügyminisztériumaira hárul(na) a munka java. Belátható tehát, hogy minél több integrációs szervezet működik egymással párhuzamosan, annál kevesebb esély van a formaságokon túlmutató, érdemi megegyezésekre.

A jelenlegi integrációs túlkínálat egyik eklatáns példája a 2011 áprilisában megszületett Csendes-óceáni Szövetség (Alianza del Pacífico), amely Mexikó, Ecuador, Peru és Chile között hivatott lebontani a szabadkereskedelem útjába álló akadályokat. A négy ország mindegyike tagja valamilyen más latin-amerikai integrációs mechanizmusnak (Mexikó a Mezoamerika Projektnek, Ecuador a CAN-nak, az ALBA-nak és az UNASUR-nak, Peru a CAN-nak és az UNASUR-nak, Chile pedig az UNASUR-nak, illetve megfigyelő a CAN-ban és a Mercosurban), ráadásul a négy országból háromnak érvényes szabadkereskedelmi szerződése van az Egyesült Államokkal (és a negyedik Ecuador is tárgyalásokat folytat e célból) és az Európai Unióval (szintén Ecuador a kivétel). Mexikó és Peru ráadásul saját egyéb projektjeivel párhuzamosan vállalt szerepet a Csendes-óceáni Szövetségben (a Mezoamerika Projekt egyértelműen a mexikói diplomácia szülötte, Peru pedig Venezuela kiválása óta a CAN meghatározó szereplője). Figyelembe véve ezeket az alig követhető átfedéseket, erősen megkérdőjelezhető, hogy az integrációk számának mennyiségi növekedése átcsap-e valaha is minőségi előrelépésbe (Alianza del Pacífico 2011).

Az új (2005 után létrejött) integrációk közül a legkomolyabbnak a Dél-amerikai Nemzetek Uniója (Unión de Naciones Suramericanas, UNASUR) tekinthető. Három

olyan motívum ad okot a bizakodásra, amelyet más új integrációs szervezetek esetében hiába keresnénk. Először is, az UNASUR két, már létező integráció (a Mercosur és a CAN) tagjait foglalja magában, kiegészülve három olyan országgal, amelyek korábban nem vállaltak szerepet egyik szervezetben sem – Chilével, Guyanával és Suriname-mal –, az UNASUR tagjai között tehát megtaláljuk valamennyi dél-amerikai országot. Másodszor, már az első csúcstalálkozón megállapodás született a részt vevő államfők között, hogy az UNASUR a két korábbi integráció intézményi szerkezetét használja, hogy ne növekedjenek a bürokratikus terhek. Harmadszor, a tervezett, rövid és középtávon még csak papíron létező új intézmények (Védelmi Tanács, Parlament, Bank) mellett körvonalazódik egy nagyon is konkrét új projekt, a Kezdeményezés Dél-Amerika Regionális Infrastrukturális Integrációjáért (Iniciativa para la Integración de la Infraestructura Regional Suramericana, IIRSA), amely (az Amerika-közi Fejlesztési Bank támogatásával) a dél-amerikai közlekedési, energetikai és távközlési infrastruktúra integrációjának előmozdításával kívánja lefektetni a későbbi gazdasági és politikai integráció alapjait (Medalla 2008; Soltész 2010).

Természetesen az IIRSA céljai sem nélkülözik az ambivalens elemeket (erről majd részletesebben később), de ha az UNASUR-t a legújabb össz-latin-amerikai integrációs szervezethez, a CELAC-hoz hasonlítjuk, úgy tűnik, hogy a tagok között legalább minimális egyetértés mutatkozik a prioritásokban. Ezzel szemben a Latin-amerikai és Karibi Államok Közössége (Comunidad de Estados Latinoamericanos, CELAC) mindaddig leginkább azzal vonta magára a figyelmet, hogy második csúcstalálkozóján a résztvevők megállapodtak: az Egyesült Államok és Kanada nem lehetnek tagok. A szervezetben azonban megtalálható valamennyi – szám szerint 33 – latin-amerikai és karibi ország.

Ahogy James Bosworth (2011) tanulmánya rámutat, a tény, hogy a Caracasban megrendezett csúcstalálkozót fél évvel elhalasztották Hugo Chávez egészségügyi problémái miatt, már önmagában felvet néhány kérdést az új szervezet komolyságával kapcsolatban. A Riói Csoport örökébe lépő CELAC egyik fő motorja Chávez Venezuelája, ráadásul a csúcstalálkozóval egy időben az UNASUR is ülésezett a venezuelai fővárosban. Az UNASUR egyre inkább kiforró agendájával ellentétben a CELAC egyelőre nem mutatott fel többet hangzatos deklarációnál – az új szervezettel kapcsolatban ráadásul sok a kérdőjel az ideológiai irányvonalat illetően is. Vajon az ALBA kifulladásá után ez lenne Chávez új projektje? Minek tudható be, hogy még az olyan jobboldali elnökök, mint a mexikói Felipe Calderón és a chilei Sebastián Piñera is készséggel támogatják a tervet? Noha a tény, hogy harminchárom latin-amerikai állam- és kormányfő vett részt a találkozáson, kétséges, hogy egy olyan szervezet, amelynek a kommunista Kuba és a neoliberais Chile egyaránt tagja, mennyire lesz képes érdemi megegyezésekre jutni akár a legalapvetőbb kérdésekben is.

A LATIN-AMERIKAI INTEGRÁCIÓK STRUKTURÁLIS PROBLÉMÁI

Ahogy az eddig összefoglaltakból kiderül, a latin-amerikai integráció (egyes számban) ügye számos strukturális problémával küszködik, és ugyanez igaz az egyes integrációkra (többes számban) is. Az alábbiakban az öt legfontosabb problémáról nyújtunk rövid elemzést.

Amint az már jelen tanulmány bevezetőjében is megemlítettük, az egyik legfontosabb akadály az integrációs folyamatban, hogy a latin-amerikai gazdaságok nem, vagy csak nagyon kis mértékben komplementerek egymással. Csupán a Mercosur-tagok között fordul elő, hogy egy latin-amerikai országnak egy másik latin-amerikai ország legyen a legfontosabb kereskedelmi partnere. Argentína exportjának megközelítőleg 25%-a irányul a többi Mercosur-tagállamba, míg Brazília esetében ez az arány 10%, Paraguayében 40%, Uruguayében pedig 30%. Az import mutatói ugyanezen országokban rendre 33%, 9%, 40% és 33% (WTO 2010). Ez természetesen nem elhanyagolható részarány, ám meg sem közelíti például az EU belső kereskedelmének mutatóit. Más latin-amerikai országoknak általában az Egyesült Államok a legfontosabb kereskedelmi partnere (néhány kivétellel, Chilének például az EU), és Kína is kiemelt helyet foglal el a sorban. A szolgáltatások kereskedelme gyerekcipőben jár Latin-Amerikában, az egyes latin-amerikai országok közti tőkeáramlás pedig, bár nem jelentéktelen, mégis jóval elmarad a régió kívülről érkező befektetésektől. (Ismételten a Mercosur tagjai képeznek kivételt.) A munkaerő szabad áramlása előtt Latin-Amerikában hagyományosan kevesebb akadály állt, mint például Európában a római szerződés előtt, de a latin-amerikai migráció messze legfontosabb cél-országa az Egyesült Államok (említést a régió belülről Brazília, Chile és Argentína érdemel, amelyek azonban kettős szerepet töltenek be a migrációs rendszerben: a kevésbé képzett munkaerő számára célszágok, a magasan képzettek viszont nagy számban vándorolnak az Egyesült Államokba vagy Európába).

Össességében tehát nem túlzás azt állítani, hogy a legtöbb latin-amerikai országot szorosabb gazdasági szálak fűzik az Egyesült Államokhoz (vagy akár az EU-hoz és Kínához), mint a saját szomszédaihoz. A hagyományosan nyersanyagtermelő, a világ-gazdaságba évszázadokon át aszimmetrikusan és részlegesen integrált, félperiférikus latin-amerikai országok a huszadik század során több recepttel is kísérleteztek, hogy ezt a függő viszonyt csökkentsék. Az ötvenes-hatvanas évek importhelyettesítő iparosítása felemás eredményt hozott, ráadásul a latin-amerikai országok nem regionális, hanem nemzeti keretek között folytatták az egyes fejlesztési politikákat, így nem csupán a régió részaránya csökkent a világkereskedelemben, hanem az egyes országok közti kereskedelem sem növekedett érdemben. A belső piac csupán a hatalmas Brazília esetében volt

elég nagy ahhoz, hogy arra alapozva komoly gazdasági fejlődés indulhasson meg, és az is jóval később, a kilencvenes évektől kezdődően lendült fel igazán. A másik stratégia a szabadkereskedelmi szerződések kötése volt számtalan, régió belüli és kívüli országgal – ennek Chile volt az éllovasa, szintén a kilencvenes és kétezres években. Mexikót ellenben a NAFTA teljesen az Egyesült Államokhoz láncolta (Urquidí 2005).

A szabadkereskedelmi szerződések tehát inkább a régió kívüli országok felé irányultak, és ezt az Egyesült Államok a saját jól felfogott érdekében aktívan ösztönözte is. Bár az ALCA nem jött létre, Washington a mai napig tizenegy latin-amerikai országgal kötött hasonló szerződést. Világgazdasági súlyának köszönhetően az Egyesült Államokkal szemben Latin-Amerika országai egymás számára nem kínálnak alternatívát, amint ezt a venezuelai törekvések (Petrocaribe) kifulladására is bizonyítja. Az ALBA esete pedig arra példa, hogy a közös politikai irányvonal sem jelent megfelelő alapot a szorosabb együttműködés, az organikus integráció számára.

A latin-amerikai elnöki rendszerek jellemzőiből ered a második strukturális probléma. Az elnök hatalmi jogosítványai a legtöbb országban igen széles körűek, ami az integrációk alakulása szempontjából kétélű fegyvernek tekinthető. Az elnök személye, világnézete, politikai programja ugyanis alapjaiban határozza meg az ország külpolitikáját, márpedig az integrációs folyamatokat nemzeti konszenzusnak kell öveznie, hogy az egyes elnöki ciklusokon túlmutató eredményeket lehessen tőlük elvárni. Ez a Mercosur esetében teljesült, az ALBA esetében viszont nem. Honduras például a Chávez-barát Zelaya elnök megválasztása után fordult az ALBA felé, majd eltávolítása után ismét Egyesült Államok-barát külpolitikába kezdett, és az ALBA többi tagja esetében is hasonló, száznolcva fokok fordulatok várhatók, ha a jelenlegi vezetőket egyszer majd egy politikai ellenlábasuk váltja a hatalomban.

Hasonlóan politikai természetű a harmadik strukturális probléma, a latin-amerikai országok egymás közti kapcsolatait sok esetben megmérgező nacionalizmus és már-már abszurdba hajló revizionizmus. Bolívia és Chile között például mind a mai napig nincsen diplomáciai kapcsolat, miután Chile az 1880-as években annektálta azt a területet, amely Bolívia tengeri kijáratául szolgált. Határviták nehezítik Ecuador és Peru, Bolívia és Paraguay, Guatemala és Belize viszonyát is. A százévesnél is régebbi keletű problémáktól a Mercosur tagjai sem mentesek: az Argentína és Uruguay között fellángolt, a két ország határfolyóján épült papírmalmok ügyében kitört ellenségeskedés sem értelmezhető a 19. századból eredő ellentétek nélkül (Sánchez 2004). A latin-amerikai országok kialakulásában fontos szerepet játszott a kreol nacionalizmus, amely a gyarmatosító spanyolok távozása után sok esetben a szomszédos országban talált új ellenségképet, azt az újonnan létrejövő nemzettudat egyik alapelemévé téve. A nacionalista kártyát ráadásul az elnökválasztási kampányban is gyakran előhúzzák a jelöltek: míg Alan García perui elnök

jobbközép kormánya 2011-ben, a Csendes-óceáni Szövetség keretében szabadkereskedelmi szerződésre lépett Chilével, addig ellenfele, az ugyanezen évben a választást megnyerő baloldali Ollanta Humala a kampányában rendszeresen bírálta déli szomszédját.

Megfelelő gazdasági alapok hiányában, politikai ellentétektől terhelve tehát nem csoda, hogy a latin-amerikai integrációk nem jutottak sokkal tovább a hangzatos deklarációknál, látványos elnöki csúcstalálkozóknál, nem túl ambiciózus szabadkereskedelmi szerződéseknél és rövid távú politikai projekteknel. A tíz integrációs szervezet közül kizárólag az Andoki Nemzetek Közössége rendelkezik szupranacionális szervvel, a közösség Bíróságával – minden más, az integrációkkal kapcsolatos döntés szigorúan kormányközi alapon, elnöki vagy miniszteri találkozók keretében dől el. A csúcspanel a kivétel, hogy a már említett módon folyamatos reprezentatív feladatokkal terheli az elnökök és a minisztériumi tisztviselők agendáját, gátolja a szupranacionális mechanizmusok kialakulását is. Az ilyen alkalmakkor bejelentett grandiózus projektek ugyanis – közös pénz, közös központi bank, közös parlament, közös útlevél – az elmúlt évtizedek tapasztalatai alapján egyáltalán nem tűnnek reálisnak.

Létezik azonban egy olyan új projekt, ami valamiféle elmozdulást indíthat el a jelenlegi holtpontról. Ez a korábban már említett IIRSA, az UNASUR keretébe foglalt Kezdeményezés Dél-Amerika Regionális Infrastrukturális Integrációjáért. Az IIRSA az integrációs folyamatok útjában álló negyedik strukturális problémára kíván választ adni – a fizikai integráció akadályaira. Latin-Amerika földrajzi viszonyai ugyanis – hatalmas hegyláncok, áthatolhatatlan őserdők – sok esetben alapjaiban lehetetlenítik el a kereskedelmet, az energetikai együttműködést vagy a pusztá helyváltoztatást. A 2000 óta létező, kormányközi IIRSA számos projektje, a Transandino Central vasút, illetve több, a dél-amerikai kontinentet kelet–nyugati irányban átszelő autópálya terve az UNASUR hatáskörébe került. A nagy infrastrukturális beruházások közös irányítását a tagállamok vezetői azzal indokolták, hogy az ekkora léptékű projektek esetén jelentős a politikai kondicionáltság, illetve a korrupció veszélye, így azzal, hogy a döntéshozatalt államok feletti szintre emelik, javítható a beruházások átláthatósága és a források megfelelő felhasználása (Ruiz 2009).

A szupranacionális, saját fejlesztési bank által finanszírozott gigaprojekteknek egyelőre még a megkezdése is a távoli jövőbe vész, ráadásul a hasonló infrastrukturális fejlesztések nem elhanyagolható ellenállásba ütköznek az érintett területek lakói részéről. Bolíviában például 2011 augusztusában véres összeütközésekbe torkolló indiántüntetések kezdődtek annak érdekében, hogy a kormány álljon el több infrastrukturális beruházástól – egyebek mellett egy természetvédelmi területet átszelő országút és az Argentína felé épülő gázvezeték építésétől. A tüntetők arra hivatkoztak, hogy a beruházások súlyos környezetromboló hatással járnának, továbbá a megvalósításukhoz hatalmas földterületeket

sajátítanának ki a helyi indián közösségek tulajdonából. Hasonló tiltakozások rendszeresen előfordulnak más latin-amerikai országokban is, például Brazíliában.

Mindez jól megvilágítja az ötödik, egyben leginkább összetett strukturális problémát. Történelmi okokból a lakosság jelentős része – indiánok, távolabb eső régiók lakói – meglehetősen bizalmatlansággal viseltetnek a központi kormányzat intézkedései iránt. Az óriási távolságok, a nehézkes közlekedés miatt a nagyobb területű latin-amerikai országokban a belső (országon belüli) integráció is hagy maga után kívánnivalókat – mind infrastrukturális, mind politikai értelemben. A nagy földrajzi távolság mellett a társadalmi távolságok is óriásiak. A legtöbb országban évszázadokon át egy szűk, kreol elit – amelyet szédítő jövedelmi különbségek választottak el a köznéptől – kiváltsága volt a politikával való foglalkozás. Noha a száz éve kezdődött mexikói forradalomtól a huszadik század közepén kibontakozó peróni populizmuson át az ezredforduló bolívari populizmusáig számos nagyszabású kísérlet próbálta meg bevonni a tömegeket a politikába, az állampolgári részvétel csatornáit mind a mai napig sok latin-amerikai országban nagyon korlátozottak (Rodríguez és Barrett 2005).

A latin-amerikai országok jelentős része tehát már a belpolitikában is demokratikus deficittel rendelkezik, a külpolitika alakításában pedig gyakorlatilag semmilyen beleszólása nincs a szavazóknak. Szupranacionális intézmények kezébe helyezni nemzeti erőforrásokat és/vagy közpolitikákat Latin-Amerikában még sokkal nagyobb demokratikus deficitet eredményezne, mint amivel az Európai Uniót vádolják a kritikusai. Ahhoz, hogy az integrációs folyamat Latin-Amerikában társadalmassuljon, az egyes országok belső dezintegráltságának kellene megszűnnie, vagy legalább jelentősen csökkennie.

ZÁRSZÓ: A LATIN-AMERIKAI INTEGRÁCIÓK PERSPEKTÍVÁI

Nehéz lenne bármilyen olyan jövendölést tenni a latin-amerikai integrációkkal kapcsolatban, ami ne lenne alapvetően spekulatív természetű. Néhány megállapítást azonban tehetünk a fennálló problémákról és azokról a politikai és gazdasági folyamatokról, amelyek a problémák megoldását nagyban meghatározhatják.

Ahogy Paz Milet (2010) is megjegyzi, jelenleg az integrációs folyamat útjában álló egyik legnagyobb akadályt maguk az integrációs szervezetek jelentik – pontosabban azok túlzott mennyisége, az „integrációk túlkínálata”. Ezzel szorosan összefügg az intézményesülés alacsony szintjének problémája, vagyis hogy kevés integráció mutat túl a kormányközi megállapodásokon és a szabadkereskedelmi szerződéseken. Mindezek miatt reális célt jelenthetne a mostaninál kevesebb, de mélyebb integráció létrejötte. Előremutató az

UNASUR példája, amely mind genezise, mind intézményi struktúrája tekintetében korábbi integrációkra épül. Megkérdőjelezhető ellenben a CELAC szerepe és hasznossága. Bár hatékonyabb lenne, ha a majdani latin-amerikai integráció egyetlen szervezet formájában valósulna meg, amely a régió valamennyi országát a tagjai között tudja, a gazdasági és politikai realitásoknak jobban megfelel az a lassan építkező logika, amely a Mercosurt, illetve az UNASUR-t jellemzi. A CELAC-nak ugyanis hiába tagja a régió minden országa, a már említett szélsőségek miatt – a kommunista Kuba és a neoliberais Chile egyaránt részt vesz a CELAC munkájában – félő, hogy a széles körű integráció nem fog továbbjutni az általános deklarációknál és a hangzatos, de soha meg nem valósuló projekterveknél.

Szintén lényeges, hogy a létrejövő, egységesebb latin-amerikai integráció ne zárja ki a tagállamoknak a régió kívüli szereplőkkel folytatott együttműködését. Az Egyesült Államok, az EU és Kína szerepe alapvető fontosságú a latin-amerikai országok gazdasági fejlődésében, és bármilyen integrációs szervezet, amely megakadályozná azt, hogy a tagok belátásuk szerint alakítsák gazdasági kapcsolataikat ezen szereplőkkel, menthetetlenül kudarcra van ítélve. Ez egyben azt is jelenti, hogy még a vámunió terve sem megvalósítható rövid és középtávon, a közös piacról és a valutaunióról nem is beszélve. A politikai koordináció mélyülése ellenben járható útnak tűnik, amennyiben nem párosul olyan konfrontatív retorikával, mint például Hugo Chávez Egyesült Államok-ellenessége.

Alapvető fontosságú a legnagyobb latin-amerikai ország, Brazília szerepe. A dinamikus növekvő brazil gazdaság ma már a világ hetedik legnagyobbja, a GDP-növekedés pedig még a világválság ellenére sem csökkent évi 4 százalék alá. A brazil vállalatok Latin-Amerika más országaiban a legnagyobb befektetők közé tartoznak. Figyelembe véve a latin-amerikai integráció kormányközi jellegét (amely az UNASUR esetleges megerősödése ellenére sem fog érdemben változni a közeljövőben), lényeges, hogy a mindenkori brazil kormányzat politikai és anyagi értelemben is elkötelezett legyen az integráció bővítése és mélyítése mellett. Az UNASUR létrejöttében meghatározó szerepe volt Lula da Silva brazil elnöknek, és utódja, Dilma Rousseff sem tért le a Lula által kijelölt útról. Ha tehát a következő évtizedben nem történnek radikális politikai vagy gazdasági változások Brazíliában, a 2020-as évekre az UNASUR válhat „a” latin-amerikai integrációvá – valószínűleg már a közép-amerikai országokkal kibővülve.

Végül fontos, hogy a már említett demokratikus deficit ne súlyosbodjon sem az egyes tagállamokon belül, sem az integráció intézményrendszerében, illetve, hogy a gigaprojektek megvalósításában ne csak a politikai és nagyvállalati érdekek érvényesüljenek. Ehhez társadalmi konzultációs mechanizmusokra van szükség – például az útépitések esetében –, ami ugyanakkor nagyban meg fogja nehezíteni a projektek amúgy is problematikus kivitelezését. A demokratikus alapelvek következetes érvényesítése nélkül azonban hosszú távon az UNASUR (vagy bármely más integráció) sem lehet életképes – sem politikailag, sem pedig gazdaságilag.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Alianza del Pacífico* (2011). Ministerio de Relaciones Exteriores, República de Colombia. Interneten: <http://www.cancilleria.gov.co/international/consensus/pacific-alliance> (Letöltve: 2011.12.21.).
- Altmann Borbón, Josette (2009): El ALBA, Petrocaribe y Centroamérica: ¿intereses comunes? In: *Nueva Sociedad*, Vol. 219.: 127–144.
- Bosworth, Joseph (2011): A sharp contrast between CELAC's style and UNASUR's substance. In: *The Christian Science Monitor*. Interneten: <http://www.csmonitor.com/World/Americas/Latin-America-Monitor/2011/1202/A-sharp-contrast-between-CELAC-s-style-and-UNASUR-s-substance> (Letöltve: 2011.12.02.).
- Malamud, Carlos (2006): *La salida venezolana de la Comunidad Andina de Naciones y sus repercusiones sobre la integración regional (1a parte)*. Real Instituto Elcano, ARI No. 54/2006.
- Medalla, Eva (2008): IIRSA transition to UNASUR begins. In: *BN Americas*. Interneten: <http://www.bicusa.org/en/Article.11012.aspx> (Letöltve: 2011.12.21.).
- Milet, Paz (2010): Desafíos a la integración en América Latina. In: *Mutaciones de lo colectivo*. Szerk.: Póo, Ximena – Streff, Judith. Cátedra Michel Foucault, Universidad de Chile.
- Palánkai Tibor (2011): A nemzetközi integráció értelmezései. In: *A globális és regionális integráció gazdaságtana*. Szerk.: Uő. Akadémiai Kiadó.
- Rosenthal, Gert (1993): Treinta años de integración en América Latina: un examen crítico. In: *Estudios Internacionales*, No. 101.: 74–88.
- Rodríguez Garavito, César A. – Barrett, Patrick S. (2005): ¿La utopía revivida? Introducción al estudio de la nueva izquierda latinoamericana. In: Rodríguez Garavito, C. A. – Barrett, P. S. – Chavez, D.: *La nueva izquierda en América Latina*. Vitral.
- Ruiz Caro, Adela (2008): *UNASUR and the challenge of being South American*. Americas Policy Group. Interneten: <http://upsidedownworld.org/main/content/view/1368/60/> (Letöltve: 2011.12.21.).
- Sánchez, Walter (2004): La política vecinal navega en bruma. In: *Anuario de Chile / Universidad de Chile, 2004/2005*: 34–41.
- Soltész Béla (2010): Az UNASUR. A Dél-Amerikai Nemzetek Uniójának perspektívái és kihívásai. In: *Tanulmányok a regionális integráció témaköréből, 2. Regionális integrációk - összehasonlító tanulmányok*. Szerk.: Palánkai Tibor. Savaria University Press.
- Urquidí, Víctor L. (2005): *Otro siglo perdido. Las políticas de desarrollo en América Latina (1930–2005)*. El Colegio de México.

U. S. Free Trade Agreements (2011). Interneten: <http://export.gov/FTA/index.asp> (Letöltve: 2011.12.21.).

WTO (World Trade Organization) (2011): *International Trade Statistics 2011 – World Trade Developments*. Interneten: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2011_e/its11_world_trade_dev_e.htm (Letöltve: 2011.12.21.).